

KADİR ERTAÇ ÇELİK, ABD ULUSAL GÜVENLİK ANLAYIŞI VE TÜRKİYE, ASTANA YAYINLARI, ANKARA 2022, 184 S.*

Kadir Ertaç Çelik, USA National Security Approach and Türkiye, Astana Publishing, Ankara 2022, 184 pgs.

*Zeki Talustan GÜLTEN***

Kadir Ertaç Çelik tarafından kaleme alınan “ABD Ulusal Güvenlik Anlayışı ve Türkiye” isimli kitap; “Giriş” bölümü, “Kavramsal Çerçeve” başlıklı birinci bölüm, “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı” başlıklı ikinci bölüm, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri Üzerinden ABD-Türkiye İlişkilerinin Analizi” başlıklı üçüncü bölüm ve “Sonuç” bölümü ile birlikte toplam beş bölümden oluşmaktadır.

Kitabın giriş bölümünde ilk olarak devletin ve günümüz siyasi yapılarının ortaya çıkış süreçlerine değinilmiş, nitekim insan doğasının “çatışmacı” ve “güvenliksiz” yapısı dile getirilerek insanların birtakım haklarından vazgeçmek suretiyle ve bazı mutabakatlarla günümüz siyasi yapılarını inşa ettikleri aktarılmıştır. Daha sonra 1618-1648 yılları arasında gerçekleşen Otuz Yıl Savaşları neticesinde Vestfalya anlaşmasının imzalandığı, akabinde de ulus devletlerin ortaya çıkarak bunların uluslararası sistem içerisindeki temel aktörler olduğundan bahsedilmiştir. Ardından kitabın yapı taşını oluşturacak olan “güvenlik” kavramının etimolojik kökeni

* **Geliş Tarihi:** 03.12.2021 **Kabul Tarihi:** 16.12.2022

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-posta: talustann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5818-8331.

KADİR ERTAÇ ÇELİK, ABD ULUSAL GÜVENLİK ANLAYIŞI VE TÜRKİYE, ASTANA YAYINLARI, ANKARA 2022, 184 S.

incelenmiş, nihayetinde sözcüğün Latince olarak “kaygıdan uzak olmak” anlamına geldiği belirtilmiş fakat hem kavramın çok boyutlu yapısı hem de hem de tanımı yapan kişiler ile toplumların farklı perspektiflere sahip olmaları nedeniyle mevzubahis kavramın tanımı hakkında bir konsensüs sağlanamadığı belirtilmiştir. Nitekim karar alıcıların birey, ulus ve uluslararası güvenlikle ilgilenmek ve bu bağlamdaki tehditleri yok etmek sorumluluğunun olduğuna değinilmiştir.

Daha sonrasında “strateji” sözcüğü etimolojik olarak incelenmiş ve sözcüğün Eski Mısır ve Eski Yunan’da sivil-asker fark etmeksizin yöneticiler için kullanıldığı tespit edilmiş, ardından kavramın günümüzdeki hali sorulara cevap bulma, bu cevaplar üzerinden pratik süreçleri harekete geçirme ve nihayete erdirme olarak tanımlanmıştır. Hem güvenlik hem de strateji sözcüklerinin etimolojik kökenleri incelendikten ve günümüz politik konjonktüründeki tanımları yapıldıktan sonra devletler açısından oldukça öncelikli bir biçimde yer almasından dolayı güvenlik politikasının özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi uluslararası aktörler ve hegemon güçler açısından daha ciddi bir durum olarak görülmesi gerektiği çünkü bir başat aktörün güvenlik stratejisinin yalnızca kendisiyle sınırlı olmadığı belirtilmiştir. Zira bu noktada sebep olarak küresel sistemin hala en güçlü aktörü olan ABD’nin güvenlik stratejisinin uluslararası sistemdeki tüm aktörler ile bölgesel ve küresel dinamikleri de etkileme kapasitesine sahip olması söylenmiştir.

Bu noktada 1952 senesinden itibaren ABD ile müttefiklik ilişkileri bulunan Türkiye’nin de söz konusu durumdan ayrı olmadığına dikkat çekilmiş, nitekim Soğuk Savaş’ın ardından Asya-Pasifik bölgesini merkeze alarak Orta Asya’dan Avrupa’ya kadar tüm alt bölgelerde mücadele edeceğini söyleyen ABD’nin ulusal güvenlik konsepti içerisinde sahip olduğu güvenlik çerçevesinin içeriğinde yer alan tüm bölgelerin ya Türkiye’nin direkt olarak içinde olduğu ya da dolaylı şekilde Türkiye ile etkileşimli bölgeler olduğu belirtilmiştir. Zira bu durum da hem ABD’li karar

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

alıcıların karar alma süreçlerinde Türkiye'yi önemli bir parametre olarak gördüğüne hem de Türkiye'nin ABD'nin güvenlik konseptindeki kararlarını dış politika şekillendirme aşamasında dikkate aldığına vurgu yapılmıştır.

Kitabın "Kavramsal Çerçeve" başlıklı birinci bölümünde çalışmanın temelini oluşturacak olan kavramlar tanımlanmış ve bu kavramlar üzerinden teorik düzeyde bir tartışma yürütülmüştür. Nitekim birinci bölümde ilk olarak uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi içerisindeki güvenlik literatürü derinlemesine incelenmiş ve güvenlik üzerine yapılmış birçok farklı tanımlama ayrıntılanmıştır. Güvenlik tartışmalarının birey güvenliği, ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik olmak üzere üç temel tartışma noktası olduğu belirtilmiş, güvenliğin üzerinde uzlaşılması zor bir kavram olmasına rağmen nihai olarak tehditlerden korunmak anlamına geldiği vurgulanmıştır. Ardından tehdit kavramı üzerinde durulmuş ve sosyal bilimlerdeki çoğu kavramın aksine güvenliğin tehdit ile ilgili olduğu konusunda uzlaşma olduğu söylenmiştir.

İlerleyen kısımda güvenlik çalışmalarının tarihsel gelişimi incelenmiş ve söz konusu tarihsel süreç Birinci Dünya Savaşı sonrası baz alınarak sistematize edildiğinde "Erken dönem, "Altın çağ", "Güvenlik kavramının değişimi" ve "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları" olacak şekilde dört döneme ayrılmıştır. Nitekim bu noktada Soğuk Savaş'ın ardından tehdit algısının değiştiği, konvansiyonel tehdidin gündemdeki önemini yitirerek yerini terörizm, uyuşturucu ve insan ticareti, mikro milliyetçilik, bölgesel istikrarsızlıklar, örgütlü suç, ayrılıkçı hareketler, aşırı dinci akımlar, kitlesel göç ve kitle imha silahları gibi asimetric tehditlere bıraktığı vurgulanmıştır.

Daha sonrasında uluslararası ilişkilerin bir bilim dalı olmasının ardından güvenlik olgusunun öncelikli bir kavram olarak ele alındığı fakat bu noktada özellikle savaflara neden olan durumların önlenmesinin amaçlandığı, nitekim mevzubahis sebeple güvenlik kavramına yönelik kuramsal bir yaklaşımın gerçekleştirilemediği söylenmiştir. Söz konusu nedenden ötürü

KADİR ERTAÇ ÇELİK, ABD ULUSAL GÜVENLİK ANLAYIŞI VE TÜRKİYE, ASTANA YAYINLARI, ANKARA 2022, 184 S.

teorik tartışmaların ve önde gelen ekoller ile okulların güvenlik önermeleri üzerinden derinlemesine bir okuma gerçekleştirilmiştir. Burada Realizm, İdealizm-Liberalizm, Konstrüktivizm, Eleştirel Teori, Feminist Teori, Post-Yapısalcılık, Postmodern Güvenlik Anlayışı, Kopenhag Ekolü, Aberystwyth Ekolü ve Paris Ekolü ana hatlarıyla incelenmiş, söz konusu ekoller ile teorilerin güvenlik çerçevesindeki yaklaşımları ele alınmıştır.

Ardından ulusal güvenlik başlığı altı altında devam eden bölümde “ulusal güvenlik” tanımındaki belirsizliği ortadan kaldırma amacıyla, yine üzerinde konsensüs sağlanamayan bir başka kavram olan “ulus” kavramının izah mecburiyetinden bahsedilmiştir. Zira ulus kelimesinin etimolojik kökeni incelendikten sonra ulus devletin tarihsel sürecinden bahsedilmiş ve ulus devletin güvenliğine fayda sağlayan her şeyin mevzubahis devlet için yararlı, yine ulus devletin güvenliğini azaltıcı her şeyin zararlı olduğu tanımına vurgu yapılmıştır.

Daha sonra strateji kavramı derinlemesine incelenmiştir. Nitekim etimolojik köken araştırmasından sonra stratejiye dair ilk çalışmaların taktik olgusu üzerinden şekillendiği bu sebeple de M.Ö. 5. Yüzyıla kadar dayandırılabilceği ifade edilmiştir. Bu noktada stratejinin literatürdeki yeri ile ilgili derinlemesine bir inceleme yapılmış birçok farklı akademisyen, araştırmacı, analist ve bilim insanının strateji tanımlamalarına yer verilmiş ve strateji kavramının görevinin günün gerçekleriyle umulan gelecek arasında köprü kurmak olduğu şeklinde nihai bir tanımlama yapılmıştır. Bölüm strateji kavramının tarihsel arka planıyla devam etmiş ve bu arka plan mitlerden ve göçebe topluluklardan verilen çeşitli örneklerle zenginleştirilmiştir. Bu kısımda aynı zamanda tarihsel gelişimi içerisinde yine o dönemki düşünürlerin strateji kavramına dair görüşlerine yer verilmiştir.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Sonrasında strateji kavramı uluslararası ilişkiler disiplini bağlamında ele alınmıştır. Bu kısımda realizm, liberalizm ve inşacılık teorilerinin stratejiye yaklaşımlarından bahsedilmiş, realizmin stratejiyi askeri bağlamda ele alarak değerlendirdiği vurgusu yapılmıştır. Zira realizm doğası gereği askeri meseleleri öncelikli bir unsur olarak gördüğü söylenmiştir. Bununla birlikte Türkiye’de de strateji çalışmalarının uzun yıllar askeri bağlamda ele alındığı belirtilmiştir. Liberalizm ve inşacılığın ise stratejinin konseptini askeri bağlamdan uzaklaştırdığı ifade edilmiştir.

Ulusal Güvenlik Stratejileri kısmıyla noktalanmış bölümde ise uluslararası güvenlik stratejisine ilişkin yaklaşımların ilk olarak ABD’de de ele alındığının görüldüğü belirtilmiştir. Bu noktada büyük güçlerin uygulayabileceği grand stratejiler/büyük stratejiler; Yalnızcılık, Dengeleme, Seçici çatışma, Üstünlüğü koruma, Yayılmacılık olarak beş sınıfta incelenmiştir. Nitekim burada ulusal güvenlik stratejilerinin savunma stratejileri ile büyük stratejiler arasında bir köprü olduğu ifade edilmiştir.

ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı isimli ikinci bölümü ise ABD’nin ulusal güvenlik kültürünü belirleyen faktörler ile başlamaktadır. İlk aşamada ABD güvenlik politikalarının Hristiyanlık ve Yahudilikten etkilendiği belirtilmiştir. Sonrasında ABD’nin kuruluşundan bahsedilmiş ardından Soğuk Savaş sonuna kadar ABD dış politikası tarihsel süreciyle incelenmiş, bu kapsamda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) yıkılmasının ardından ABD’nin dış politika üretim sürecinde yeni bir öteki ihtiyacı duyduğu ve bu ihtiyacı da Ortadoğu petrolü ve terör olgusuyla doldurduğu belirtilmiştir.

Güvenlik politikalarının oluşumu ile devam eden çalışma bu minvalde ilk olarak 26 Haziran 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası’nı ele almıştır. Daha sonra tarihsel süreçte ABD güvenlik kültürünün oluşumunda önemli olan ve ilk kurumsal yapılanma olan Ulusal Savunma Konseyi incelenmiştir. Söz konusu konsey ABD Anayasası’nın karar alma ve icra ya da yürütmeye ilişkin maddeleri ile birlikte analiz edilmiş, sonrasında da

KADİR ERTAÇ ÇELİK, ABD ULUSAL GÜVENLİK ANLAYIŞI VE TÜRKİYE, ASTANA YAYINLARI, ANKARA 2022, 184 S.

Ulusal Güvenlik Konseyi ve Ulusal Güvenlik Danışmanı detaylı olarak ele alınmıştır. Nitekim bu noktada ABD'nin siyasi tarihinin bürokratik kurumlar çerçevesinden okunması halinde zaman içerisinde Dışişleri Bakanlığı'nın ağırlığının Ulusal Güvenlik Konseyi'ne kaydığı görüldüğü vurgulanmıştır.

Kitabın ikinci bölümünün son kısmı ise Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri başlıklı kısım ile devam etmiş, bu kısımda ABD'nin günümüze kadar uygulamış olduğu stratejiler “yıpratma-tüketme-yok etme”, “reddetme-cezalandırma-zorlama”, “lideri hedef alarak rejimi değiştirmek” ve “vekalet savaşları bağlamında müttefiklerin öne sürülmesi suretiyle geriden idare etme” şeklinde kategorize edilmiştir.

Bu kapsamda ulusal güvenlik stratejisi, bir devletin kendi ulusal güvenliğini uzun vadede sağlamaya yönelik planlaması olarak tanımlanmıştır. Ardından küresel dinamiklerde meydana gelen aktörlerin kapasitelerindeki değişimlerin karşılanabilmesi için ABD'nin çeşitli ulusal güvenlik stratejileri geliştirdiği ve bu minvalde gerekli kurumsal ve hukuksal düzenlemeleri yapan ABD'nin stratejisini “Ulusal Güvenlik Strateji Belgelerinde” oluşturulduğu, aynı zamanda söz konusu belgelerin kamuoyu ile paylaşıldığı bilgisi verilmiştir. Bunun yanında ABD'nin özellikle uluslararası terörizm tehdidi kapsamında global düzeyde güvenlik stratejisi izlediği ifade edilmiştir.

Akabinde ABD tarafından yayımlanan 1990, 1991, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2002, 2006, 2010, 2015 ve 2017 tarihli Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri tek tek derinlemesine bir şekilde incelenmiş ve öngörüler yapılmıştır. Nitekim bu noktada her yıl yayımlanması gereken belgelere George W. Bush döneminde bir istisna yapıldığı ve ondan sonraki başkanlar döneminde de belgelerin her yıl yayımlanmadığı söylenmiştir.

Belgeler incelendiğinde ise Soğuk Savaş bitene kadar tehlike tanımlamasının SSCB ve komünizm üzerinden yürüdüğü, Soğuk Savaş'ın bitmesi hasebiyle ABD'nin yeni bir öteki arayışı içerisinde girdiği, 11 Eylül

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

2001 tarihli terör saldırılarının ardından küresel tehdidin terör olarak belirlendiği fakat 2010 ve sonrasındaki belgelerde ana temanın daha çok iklim değişikliği, siber güvenlik, bulaşıcı hastalıklar ve bölgesel stratejilere kaydığı gözlemi yapılmıştır.

Kitabın “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri Üzerinden ABD-Türkiye İlişkilerinin Analizi” başlıklı üçüncü bölümünün ilk kısmında literatürde ABD-Türkiye ilişkilerini Osmanlı’dan itibaren ele alan çalışmaların azlığından bahsedilmiştir. Nitekim iki devlet arasındaki ilişkilerin kapsamının belirlenmesinde ABD misyonerlik faaliyetlerinin 1800’lü yıllarda oldukça önemli olduğu tespiti yapılmıştır.

Aynı zamanda ilişkilerin Amerikan İç Savaşı’na kadar götürülebileceği ve Osmanlı Devleti-ABD ilişkilerinde temelin ekonomik ilişkilerden kurulduğu vurgulanmıştır. İki savaş arası dönemde ise ilk olarak 1917 yılında İstanbul yönetiminin ABD ile diplomatik ilişkilerini kesmesinin önemli bir husus olduğu belirtilmiş akabinde Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan Sevr Anlaşması ile birlikte bazı aydınlarda Wilson İlkelerinden kaynaklı Amerikan mandası fikri oluştuğu söylenmiştir. İkinci Dünya Savaşı döneminde ise Batı’nın Türkiye’ye mesafeli tutumunun Sovyetler Birliği’ni bu bölgede nüfuz kazanmaya çalışmaya ittiği söylenmiş fakat Soğuk Savaş’ın başlamasıyla Türkiye’nin hissettiği Sovyet tehdidinden kaynaklı olarak Batı’ya yaklaştığı belirtilmiştir. Bu noktada Türkiye’nin Truman Doktrini ve Marshall Planı içerisindeki yeri incelenmiş, Türkiye ile ABD’nin Marshall Planı’ndan beklentilerinin farklı olmasından dolayı iki devletin bu plan kapsamındaki ilişkilerinin ve Türkiye’nin plan içerisindeki yerinin farklı bir noktaya evrildiği tespiti yapılmıştır.

Daha sonrasında Eisenhower Doktrini ile birlikte Ankara-Washington hattındaki işbirliğin arttığı, John F. Kennedy döneminde meydana gelen “Küba Füze Krizi” ile ilişkilerdeki iyimser havanın azaldığı, Lydon Johnson dönemindeki “Johnson Mektubu” hasebiyle ikili ilişkilerin derin yaralar

KADİR ERTAÇ ÇELİK, ABD ULUSAL GÜVENLİK ANLAYIŞI VE TÜRKİYE, ASTANA YAYINLARI, ANKARA 2022, 184 S.

aldığı, daha sonra “Haşhaş Krizi” ve “Barış Gönüllüleri” nedeniyle güven bunalımının aşılmadığı, 1974 yılında Türkiye’nin gerçekleştirdiği iki Kıbrıs Çıkarması’nın ve 12 Eylül 1980 Darbesi’nin de ilişkileri olumsuz etkilediği belirtilmiştir.

Ardından “1990 Sonrası Uluslararası Sistemde ABD ve Türkiye” kısmıyla devam eden bölümde ilk olarak sistemin Yeni Dünya Düzeni söylemi altında tek kutuplu bir hal aldığı, bu durumun ABD’nin liderliğine dayandığı ve söz konusu liderliğin ilk yıllarda rızaya dayanan bir yapıya sahipken daha sonraları yerini sert güç unsurlarına bırakarak bir imparatorluk yönelimi şeklinde vuku bulduğu söylenmiştir. Aynı zamanda Soğuk Savaş sonrasında değişen küresel güvenlik algısı vurgulanmış ve ABD’nin küresel liderliğine olan rızayı sürdürüebilmek için “İslami Radikalizm” ve “Dini Terörizm” gibi yeni “ötekiler” bulunduğu belirtilmiştir.

Konunun Türkiye kısmında ise Türkiye’nin Soğuk Savaş sonrası post-Sovyet bölgelerinde oluşan güç boşluklarının değerlendirilmesi noktasında bölgelerdeki nüfuzunu artırmaya çalıştığı ifade edilmiştir. Zira Türkiye’nin, Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından kurulan yeni devletleri Batı’ya bağlama noktasında köprü görevi gördüğü vurgulanmıştır. Bu kısımda ABD’nin 1990’lı senelerde Türkiye ile çıkarlarının örtüştüğü ve yakın çalışma ortamının geliştiği ancak 2000’li yıllarda mevzubahis durumun değiştiği ve ilişkilerin çeşitli krizlere şahit olduğu söylenmiştir.

Bölümün son kısmında 1990’lı ve 2000’li yıllardaki ulusal güvenlik strateji belgelerinde Türkiye’nin yeri incelenmiş nitekim ABD ile Türkiye’nin çıkarlarının örtüşmesinden kaynaklı olarak 1990’lı yıllardaki belgelerde Türkiye’den övgüyle bahsedildiği, işbirliğinin vurgulandığı ve Türk-Yunan ilişkilerindeki hakemlik rolünün vurgulandığı aktarılmıştır. Bunun yanında 2000’li yıllarda özellikle de Barack Obama dönemiyle birlikte ikili ilişkilerin gerildiğinden bahsedilmiş, nihayetinde tüm bunların yansıması olarak

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

da ikili ilişkilerdeki krizler dönemi olarak adlandırılan Donald Trump döneminde yayınlanan ulusal güvenlik strateji belgesinde Türkiye'den hiç bahsedilmediği belirtilmiştir.

Kitabın sonuç bölümünde ise ilk bölümde yapılan güvenlik ve strateji kapsamındaki literatür taraması ile kavramsal tartışmaya tekrar değinilmiş sonuç olarak tehditlerden uzak olma veya tehditlere karşı koyma anlamına gelen güvenliğin tesisi noktasında devletlerin stratejiye başvurduğu söylenmiştir.

Bu noktada ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte güvenlik perspektifini kendi kıtası üzerinden ele aldığı ancak İkinci Dünya Savaşı'nın ardından küresel liderlik pozisyonuna yükseldiği, dolayısıyla güvenlik okumalarını da küresel perspektiften yapmaya başladığından söz edilmiştir. Ardından 1987 yılından itibaren yayınlanmaya başlayan Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri'nde Washington'un mevzubahis belgeleri küresel bir vizyonda öncelikli meseleler olarak tesis ettiği çıkarımı yapılmıştır. Nitekim belgelerin dönemin ruhuna uygun bir şekilde düzenlendiği belirtilmiştir.

Haliyle bu belgeler üzerinden ABD-Türkiye ilişkileri üzerine bir analiz yapabilmek için evvela ilişkilerin tarihini bilmenin gerekli olduğu söylenmiş, bu noktada ilişkilerin başladığı 1830'lu yıllardan günümüze kadar olan ve kitabın "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri Üzerinden ABD-Türkiye İlişkilerinin Analizi" başlıklı üçüncü bölümünde de detaylıca ele alınmış olan süreç özet bir biçimde tekrar anlatılmıştır.